

Siddura D'Pat Basics

1. Siddura D'Pat

- sowing – זורע
- plowing – חורש
- reaping – קוצר
- gathering – מעמר
- threshing – דש
- winnowing – זורה
- sorting – בורר
- grinding – טוחן
- sifting – מרקד
- cooking and baking – אופה ומבשל

א. תלמוד בבלי מסכת שבת פרק ז - כלל גדול [המתחיל בדף סז עמוד ב] משנה. אבות מלאכות ארבעים חסר אחת: הזרע, והחורש, והקוצר, והמעמר, והדש, והזורה, הבורר הטוחן והמרקד, והלש, והאופה.

2. Were these actually for bread, or is that merely a mnemonic? Reminder of machloket Rashi and R. Hai Gaon:

א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עד עמוד ב והלש והאופה. אמר רב פפא: שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה! - תנא דידן - סידורא דפת נקט.

ב. רש"י מסכת שבת דף עג עמוד א האופה - לא הוה במשכן, דלא שייך אלא בפת, ופת לא שייכא במלאכת המשכן, אבל כולהו קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני, ובגמרא פריך: דשביק תנא מבשל דהוי בסממנים, ונקט אופה, ושיעורין של אלו כגרוגרת, חוץ מחורש דבכל שהוא, לקמן בפרק הבונה (שבת קג, א).

ג. תשובת רב האי גאון, "אוצר הגאונים" לשבת, חלק התשובות סימן קנז "וששאלתם: מהו אבות המלאכה דגמרינן ממעשה המשכן, ואמר: הם זרעו ואתם לא תזרעו - זריעה וקצירה היאך הואי במשכן? תשובה: הלוא יש בקרבן תמיד כל יום עשירית האיפה סולת; ובקרבן אהרן, חביתים שבכל יום; ובמילואים, סל המצות; ובכל אלה ממעשה משכן, ואין מביאים כל אלה אלא מן הזרע ומן הקציר..."

ד. הרב יהודה שביב http://asif.co.il/?wpfb_dl=5866#_ftnref2

המדקדק בלשון הגמרא ימצא, שלא נאמר כלל שאופה לא היה במשכן אלא "שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה". וניתן אפוא להסיר, לא שאין לתלמוד מאופה, אלא שעדיף לנקוט מבשל (סממנין), שלגביו באו כל המלאכות כסדרן. על פי זה נבין גם, מדוע לא באה כאן לשון תמיהה בדברי רב פפא, אלא "אמר רב פפא" - בניחותא.

3. זורע

a. Nature of the Melacha: Planting, Improvement, Avot and Toladot

א. תלמוד בבלי שבת עג עמוד ב תנא: הזורע והזומר והנוטע והמבריך והמרכיב כולן מלאכה אחת הן

ב. רש"י שם [אב = דבר חדש] דזומר נמי לצמוחי אילנא הוא, ונפקא מינה דאי עבד ליה כולן בהדי זורע - לא מיחייב אלא חדא ... זורע אב מלאכה, ונוטע נמי אב מלאכה הוא - דהיינו זורע, אלא שזה בורעים וזה באילנות, וכן מבריך ומרכיב, אבל זומר תולדה.

ג. רמב"ם פרק ז [אב = אפילו שיפור] וכן אחד הזורע זרעים או הנוטע אילנות או המבריך אילנות או המרכיב או הזומר, כל אלו אב אחד הן מאבות מלאכות וענין אחד הוא, שכל אחת מהן לצמח דבר הוא מתכוין.

ד. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה? רבה אמר: משום חורש, רב יוסף אמר: משום זורע. אמר רבה: כוונתי דידי מסתברא, מה דרכו של חורש - לרפויי ארעא, האי נמי מרפויי ארעא. אמר רב יוסף: כוונתי דידי מסתברא, מה דרכו של זורע - לצמוחי פירא, הכא נמי מצמח פירא. אמר ליה אביי לרבה: לדידך קשיא, ולרב יוסף קשיא. לדידך קשיא: משום חורש אין, משום זורע לא? לרב יוסף קשיא: משום זורע אין, משום חורש לא? וכי תימא כל היכא דאיכא תרתי לא מיחייב אלא חדא, והאמר רב כהנא: זומר וצריך לעצים - חייב שתיים, אחת משום נוטע ואחת משום קוצר. קשיא.

b. Is the prohibition violated immediately? After it takes root (retroactively)?

א. רש"ש מסכת שבת דף עג עמוד א

מ"מ כיון דע"י זריעתו עתה ישרש אח"כ חייב כמו אופה וצולה דחייב אף על פי שנאפה ונצלה אח"כ מאליו (וע"ש סוף ד' נ"ו ונ"ז) והנה אם לקט הזרע קודם שנשרש נראה דפטור למפרע על מה שזרע כיון דלא נתקיימה מחשבתו ...

ב. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלו סעיף ד

יש לזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים, שסופן להצמיח; ואם ישליך לתרנגולים, לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים; ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם, מותר, שאין סופו לצמוח.

ג. משנה ברורה סימן שלו

(לג) או ליומים - דבזמן מועט כזה לא יצמחו וכ"ש דלא ישרשו בקרקע משא"כ לג' ימים ויותר יצמחו הזרעים ויתחייב למפרע משום זורע

ד. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלו סעיף יא

השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים, ה"ז תולדת זורע וחייב בכל שהוא. הגה: ומותר להעמיד ענפי אילנות במים בשבת, ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוהית המים (מהרי"ל). ועיין לקמן סימן תרנ"ד.

ה. משנה ברורה סימן שלו

(נא) תולדת זורע - דמה זורע מכוין לאצמוחי פירי אף זה כן [מו"ק ב'] וכתב בח"א דה"ה השורה תבואה לעשות מהן (מאלצין) לשכר חייב דידוע דכונתו להצמיח. וכתב עוד דתיכף משנתן למים חייב אף על גב דלא יצמיחו אלא לאחר כמה ימים ומסיים דאעפ"כ מותר לשרות תבואה לבהמתו דאין כונתו להצמיח אלא לרכך הזרעונים וגם לא יבוא לידי צמיחה דקודם שיצמיחו יאכלום הבהמות. ודע דכ"ז בזרעונים שאין נבללים במים אבל בזרעונים שמתערבים ונתלים זה בזה במים כמו כרשינין וכיו"ב שמתרכיין ונימוחים שם והמים מתעבים בסיבתם ונעשים כמים שעיסה או קמח בלולים בתוכה אסור לשרותן לבהמתו משום לש

ו. מנחת חינוך מצוה לב

ונ"פ אפילו אם זרע אדעתא להגביה תיכף מן הקרקע ולא יצמח כלל מ"מ מעשה הזריעה במקום צמיחה אסרה התורה וזה הו"ל מלאכ' א"כ הו"ל כבונה ע"מ לסתור או כותב ע"מ למחוק דודאי חייב על המעשה ה"נ כנ"ב.

ז. ר' ריביאט עמ' 266-7 - רוב הפוסקים אומרים שאם כבר זרקת גרעינים על הארץ בשבת, אם הם אינם מוקצה, ראוי להסירם מיד. אם הם מוקצה, ראוי להסירם לאחר השבת.

c. Flowers (a bit unclear if this is biblical or rabbinic – see R. Ribiat note 84 for sources)

א. שולחן ערוך אורח חיים הלכות לולב סימן תרנד

מקבלת אשה הלולב מיד בנה או מיד בעלה ומחזירתו למים ותוסיף עליו מים אם צריך, אבל לא תחליף המים; ובחה"מ, מצוה להחליפם כדי שישאר לח והדר

ב. משנה ברורה סימן שלו

(נג) להעמיד ענפי אילנות - שקוצצין בימות החמה לשמוח בהן בבית [מהרי"ל] ור"ל שהוכנו מאתמול לכך אבל סתם ענפי אילן הוי מוקצה: (נד) וע"ל סי' תרנ"ד - ר"ל דשם מבואר דאינו מותר בשבת כ"א להחזיר במים שעמדו בו מכבר בע"ש ולא להוסיף עוד מים צוננים וכ"ש שלא להחליף המים לגמרי ולפ"ז הא דכתב מקודם דמותר להעמידן היינו להחזירן בשבת לתוכן אפילו אם כבר ניטלו מהן אבל לא להעמידן לכתחלה [תו"ש וח"א] ויש אחרונים שסוברין דמדסתם המחבר משמע דאפילו לכתחלה מותר להעמידם בכד שיש בו מים מזומנים מע"ש ולא אמרו אלא להוסיף עתה מים משום טרחה יתירה. ודע דביש בהן פרחים שנפתחים מחמת המים אסור לכו"ע אף להחזיר במים שעמדו בהם מכבר:

ג. שער הציון סימן שלו ס"ק מז

(מח) פרי מגדים ושולחן ערוך הגר"ז, ואפשר דיש לסמוך על זה אם שכח להעמידן מבעוד יום, כיון שאין בהן פרחים ולית בזה חשש דאורייתא:

d. Ripening or keeping fruit and vegetables fresh

א. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף יא

מותר להשקות את התלוש, כדי שלא יכמוש.

ב. חוט שני חלק א פרק י

[כב] שס ס"ק נ"ד: [כג] סי' שכ"א סעיף י"א: [כד] שס ס"ק ל"ז: [כה] וה"ה כל כה"ג שאין בו הנמחה מותר אם הוא תלוש, ומשוי"ה מותר להניח בשבת עגזניה שעדיין לא הצטילה לגמרי [כגון ירוקה] וראויה לאוכלה ע"י הדחק במקום החמה ע"מ שמאדים [במקום דליכא משום מכין משבת לחול], וה"ה אבוקדו קשה שראוי לאכילה בשעת הדחק ע"מ שימרחך בחמה שיהיה ראוי לאכילה בשבת, דכל אלו אין זה הנמחה וכיון שהם תלושים מותר לעשותם בשבת וכנ"ל: [כו] כלל שני אות

e. Covering plants to protect, opening windows

א. שו"ת שבט הלוי חלק ד סימן לו

בענין לכסות צמחים ואילנות הגדלים בקרקע מפני השלגים שלא יזוקו, ראיתי בתשובת לב חיים להגאון מהר"ח פאלגי זי"ע ח"ג סי' ס"ט דדן בזה להקל במקום הפסד והוא ע"פ משנתנו דביצה ל"ה ע"ב דמכסין את הפירות מפני הדלף וזה פירות תלושין דאיכא באמת עצה אחרת להעבירן משם עיין טור ובי"ו ושו"ע סי' של"ה, ומכ"ש פירות מחוברין וגדלים בקרקע דליכא תקנתא אחריתא, ומכ"ש בשלג וכפור דמזיק יותר מגשמים אתו"ד. ובענייני צע"ג להתיר בזה דהא בירושלמי דשבת פ"ז ה"ב מונה בין תולדות דאורייתא דזורע דעושה בתים לאילנות ופי' המפרשים שם דעושה בתים להציל הצמחים מחמה או מרוחות או גשמים מרובים וכיו"ב ועי"ז גורם הטבת צמיחתם ונדון דידן דאלמלא הכסוי ה' נפסדים והוא גורם צמיחתם הראוי, ויש בזה חשש זורע ואין להתירו גם בהפסד גדול.

ב. שמירת שבת כהלכתה (א) / פרק כו: טיפול בצומח ושימוש בו / ט

כיסוי צמחים לשם טיפוחם.

אסור לפרוס יריעות ניילון או כל מכסה אחר מעל צמחים וגם אסור להסירם, וזאת משום שהעושה כן מתכוון לטיפוח הצמחים, והרי זה אסור משום (לא) זורע(לב).

מותר להיכנס לחממה (בית-צמיחה לצמחים הזקוקים לטיפול מיוחד) ולפתוח לצורך זה את הדלת ולסגור אותה(לג), ואולם אם פתיחת הדלת לחממה או סגירתה נעשית כדי להשפיע על גידול הצמחים, אין לעשות כן בשבת.

(לא) עיין ש"ש, הזורע, סוסע' י (ולדבריו גם אסור לפתוח או לסגור חלון בבית שבו נמצא עציץ וכדו', וכן אסור לפתוח או לסגור בו תריס, כל שיש בו תועלת לצמחים, ועיין להלן הערה לג), ועיין שו"ת מחזה אברהם סי' נב, ועיין בהוספותיו של החזו"א זצ"ל לספר מנוחה נכונה, זריעה, ע"ש, שאם משאיר מקום צר פתוח לכניסת האויר, לית לן בה. וע"ע כרם ציון השלם, אוצר השביעית, דף צה מהגרצ"פ פראנק זצ"ל ושו"ת הר צבי או"ח סי' ריא שמיקל בכל גווני, לעו"ז שם בט"ל הרים, זורע, מביא איסור תורה בזה.

(לב) ואם עושה כן כדי למנוע ריכוז יתר של חום במשתלה, משום שיש חשש שהצמחים שבה יתקלקלו, נראה דשרי בתנאי שיסיר את המכסה לפני זריחת השמש, דהוה עדיף טפי ממבריה ארי (שנחלקו בו גדולי האחרונים, עיין סי' שיג במ"א ס"ק א, שו"ת חלקת יואב או"ח סי' י ד"ה והנה ראיתי, שו"ת שו"מ שתיארה סי' נג, שו"ת בנין עולם סי' יא, ש"ש מלאכת הזורע סוסע' י, ועוד), דכאן הוה מבריה ארי שלא יבוא, וכאן י"ל דשרי לכו"ע. ואמנם עליו להקפיד שלא להכשל באיסור סתירת אוהל, עיין לעיל פכ"ד דיני אוהל. ומהגרש"ז אויערבך זצ"ל שמעתי, שלדעתו מותר למנוע נזק אפי' בשעה שהחום או הקור כבר מורגש, אם אין בזה דרך עבודה, אבל אם רגילין תמיד בעבודה שכזו, מסתבר דאסור, אפי' אם עושה פעולתו למנוע את הקלקול לפני בואו.

(לג) עיין שו"ת הר צבי או"ח סי' קלג, דבכה"ג שאינו מתכוין שרינו, דאע"פ שהוא פ"ר, מ"מ לא מהני פ"ר להיחשב גרמא כמעשה, עיין שו"ת אב"ג או"ח סי' קצד (ב), ולעיל פ"א הערה קלה ופכ"ג הערה עא.

ג. הר צבי: מיקל כי זה רק מוסף (דיון בענין שימת עציץ נקוב על הקרקע), וגם זה אינו בגופו של הקרקע וגם:

שו"ת הר צבי אורח חיים א סימן ריא

הנה ראיתי שהגאון אבני נזר עמד בזה ומחלק דשאני מנכש ומשקה מים לזרעים דבאמת היו במשכן אלא דלא חשיבי יש להם דין מלאכה משא"כ הורדת עציץ נקוב מגבוה לארץ דלא היה במשכן הוספת יניקה, לא משויא ליה מלאכה.

ד. שו"ת יחווה דעת חלק ה סימן כט

שאלה: שתילי זרעים ופרחים שבעציצים הנמצאים בדירה, או על אדן החלון, האם יש לאסור מן הדין לפתוח בשבת את התריסים והחלונות של הדירה, מפני שעל ידי כך חודרים לדירה אויר צח וחום מקרני השמש, הגורמים לצמיחת השתילים, או שבכל זאת יש להתיר?.

... יש להחמיר בדבר. ואף על פי שהפותח את התריסים והחלונות מתכוין לאוורר את הדירה, ואינו מתכוין לצמיחת השתילים, מכל מקום זה נחשב כפסיק רישיה, מאחר שהדבר מוכרח במציאות....

אולם יש מקום לדון ולהתיר לפי מה שכתב חידושי הרשב"א לשבת (קז ע"א) בשם הירושלמי, שמתר לנעול את ביתו לכתחלה בשבת, לשמור את ביתו ואת הצבי שבתוכו, ואין בזה משום איסור צידה בשבת, ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי בלבד. והסביר בשלטי הגבורים (סוף פרק האורג), שאף על פי שהעושה דבר בלי כוונה כל שהוא בגדר פסיק רישיה חייב, זהו דוקא כשבאותו מעשה שעושה אינו מתכוין ואינו עושה עמו דבר היתר, אבל אם באותו מעשה שיש בו משום פסיק רישיה עושה עמו דבר היתר, ובפרט כשעיקר כוונתו לדבר היתר, אז גם באופן שהוא פסיק רישיה מותר. ע"ש. ובשו"ת אבני נזר (חלק אורח חיים סימן קצד) הסביר דברי הרשב"א הנ"ל, שבסגירת הדלת בלבד שאינו עושה מעשה בגוף הצבי, זהו דומה לגרמא, דקיימא לן (שבת ק"ב) לא תעשה כל מלאכה, עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי, אלא שמכיון שאמרו בבבא קמא (דף ס ע"א) שבזורה ורוח מסייעת אף על פי שבנזיקין באופן כזה נחשב גרמא, בשבת חייב, שמלאכת מחשבת אסרה תורה. ולכן גם כאן כשמתכוין לצוד הצבי על ידי סגירת הדלת חייב. מה שאין כן אם לא נתכוין לצידת הצבי נחשב גרמא בעלמא, ואין הפסיק רישיה מועיל לחשוב גרמא כמעשה. (והביא ראיה לזה מדברי האבן העזר סימן שכח). ע"ש. וכן כתב בשו"ת חלקת יואב חלק א' (חלק אורח חיים סימן יא). ושני הנביאים מתנבאים בסגנון אחד. ולפי זה כאן שעיקר כוונתו בפתיחת התריסים והחלונות של הדירה היא לאוורר את הדירה, ולשאוף אויר צח, ואין כוונתו להצמיח השתילים, וגם אינו עושה בהם שום פעולה ממשית, יש להתיר....

ואפילו להר"ן (סוף פרק האורג, שבת קז ע"א) שכתב לדחות דברי הרשב"א הנ"ל, וגם להרב המגיד (בפרק י' מהלכות שבת הלכה כג) שכתב על דברי הרשב"א: שאין להקל כל כך. ע"ש. בנידון שלנו יש להקל, כי בפתיחת התריסים והחלונות אין כאן אלא הסרת המונע, שהאויר הצח וחום קרני השמש ישנם במציאות, אלא שהתריסים והחלונות כשהם סגורים מונעים מהם לחזור אל הדירה, ובפתיחתם נחשב כמסיר המונע, ואם כן אינו נחשב כעושה מעשה אלא גרמא בעלמא הוא....

ויש להוסיף סניף להקל בזה, על פי הגמרא (שבת פא ע"ב), האי פרפיסא (עציץ נקוב) היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתדות חייב משום תולש (מפני שהיה כמחובר לקרקע ויונק ממנה, וכשהגביהו שוב אינו נהנה מריח הקרקע, ולכן חייב משום תולש). היה מונח על גבי יתדות והניחו על גבי קרקע חייב משום נוטע. ופירש רש"י, האי חייב לאו דוקא הוא, שאינו אלא מדרבנן, שאילו היה חייב מן התורה לא היו חכמים מתירים איסור כרת משום כבוד הבריות, וכמו שאמרו לעיל, צרור שעלו בו עשבים מותר לקנח בו. וכן כתבו התוספות שם. וכן הסכים המאירי שם. וכן כתבו בספר ההשלמה, ורבינו מאיר המעילי בספר המאורות, ובחידושי הר"ן שם, ובארחות חיים (הלכות שבת אות ח'). אבל הרמב"ם (בפרק ח' מהלכות שבת הלכה ד') סובר שהוא חייב מן התורה. ולא הזכיר היתר קינוח בצרור שעלו בו עשבים. ועיין בדברי הרב המגיד ובכסף משנה שם. (ועיין באור זרוע חלק ב' סימן נו בשם ריב"א. ודו"ק). ומרן השלחן ערוך /א"ח/ (סימן ש"ב סעיף ג') פסק שמותר לקנח בצרור שעלו בו עשבים. וכתב המגן אברהם שם דסבירא ליה למרן כסברת רש"י ותוספות דהאי חייב לאו דוקא הוא אלא מדרבנן. וכן מוכח ממה שכתב מרן השלחן ערוך /א"ח/ (סימן שלו סעיף ח') בזה הלשון: עציץ אפילו אינו נקוב יש ליהזר מליטלו מעל גבי קרקע ולהניחו על גבי יתדות או להיפך, בין שהוא של עץ בין שהוא של חרס. ע"כ. ומלשון יש ליהזר מוכח שאין איסורו אלא מדרבנן. ...

בסיכום: מותר לפתוח את התריסים והחלונות של הדירה בשבת, להכניס בה אויר צח, אף על פי שנמצאים בדירה עציצים שיש בהם זרעים ושושנים. (ומן הדין יש מקום להקל גם באופן שהעציצים מונחים על אדן החלון ממש, ומכל מקום נכון להחמיר בזה). ועל כל פנים איסור לפתוח בשבת מכסה הזכוכית של החממות שמגדלים בהן זרעים ופרחים, כשכל מגמתו וכוונתו לצורך הזרעים והפרחים עצמם כדי להוסיף בצמיחתם. והמזהיר והנזהר ירבה שלומם כנהר.

ה. ר' ריבאט הערה 53 מציע שבזרוע רואים שחייב על הרבה דברים שהם סוג של גרמא, כי מלאכת זרע היא מלאכה בגרמא (עיין לעיל)

f. Eating and Washing Outside

א. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלו סעיף ג

מותר לילך על גבי עשבים, בין לחים בין יבשים, כיון שאינו מתכוין לתלוש. אבל האוכלים בגנות, אסורים ליטול ידיהם על העשבים שמשקים אותם, אף על פי שאינם מכוונים, פסיק רישיה הוא; אבל מותר להטיל בהם מי רגלים או שאר משקין שאינם מצמיחין. הגה: ולכן טוב להחמיר שלא לאכול בגנות, אם ישתמש שם עם מים, דבקושי יש ליהזר שלא יפלו שם מים (ב"י בשם סה"ת).

ב. שמירת שבת כהלכתה (א) / פרק כו: טיפול בצומח ושימוש בו / ה

(טו) או נטועה - רמב"ם פ"ח מה' שבת ה"ב; ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דלפי האמור בב"ב כז ב תוד"ה חטה, מסתבר דיש לחוש שלא לשפוך מים בסמוך לעץ עד ט"ז או כ"ה אמה. אך מכיון שאין רגילין להשקות מרחוק, אפשר שאפי' במתכוין ליכא איסור תורה מפני שזה גרמא וגם שינוי, עכ"ד. וכן כתב לאסור שפיכת מים גם בדעת תורה סי' שלו סעי' ג, ועיין גם הגהות ח"ס על סי' רנב מ"א ס"ק כ, שלענין זרעים אין חיוב אלא אם משקה לזרעים ממש, ועיין גם בדעת תורה הנ"ל, דסמוך לעשבים אפי' תוך ג"ט יש להקל, דעיקר היניקה רק כנגדם, וצ"ע.

ג. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שלו סעיף ג

(כח) מי רגלים - לפי שעזים הם ושורפים את הזרעים ומונעים אותם מלהצמיח:
(כט) או שאר משקים שאינם מצמיחים - דהיינו כגון יין לפי שהוא עז וחזק ושורף ג"כ הזרעים וכן שאר משקה שהוא כעין זה וכתב המג"א דלכתחלה ראוי ליהזר אף במשקים ועיין בא"ר שכתב דביין שהוא חזק אין ליהזר כלל וכנ"ל. כתב הפמ"ג דמי דבש ושכר יש בהן מים ובודאי מצמיחין:
(ל) ולכן טוב להחמיר וכו' - כתב הט"ז דבגינה שיש בה יותר משבעים אמה דהוי כרמלית ולא מהני בה שום היקף בלא"ה צריך ליהזר דהא אסור בה טלטול ד"א עכ"ל ולפ"ז אפילו בגינת חבירו יש ליהזר:

ד. ר' ריביאט בהערות דף רב-רה: החומרא היא גזרה שמא ישפוך בכוונה. בטעות זה דבר שאין מתכוון. הוא גם מוסיף שזה רק לחומרא, ואז המנהג הוא להקל בסוכות.

g. Already watered

א. שער הציון סימן שלו ס"ק יח

(יח) מגן אברהם בשם הגהות מימוני. ועיין באור זרוע שדעתו כהרמב"ם דאינו חייב רק משום זרע, וכתב שם דלפי זה בקרקע שאינה זרועה אף שעומדת לחרישה מותר להטיל בה מים, אכן דעת הסמ"ג והגהות מיימוני כמסקנת אביי, וכן משמע גם כן דעת הרוקח שהעתיק לדין זה במלאכת חורש ובמלאכת זרע, וכן משמע גם כן דעת הגר"א בביאורו, ולפי זה יש ליהזר גם בקרקע שאינה זרועה אם רק עומדת לחרישה, ובחנם נדחק הפרי מגדים על המגן אברהם בסעיף קטן ה שהעתיק לדין זה, עיין שם:

ב. הסרת המכסה של הסוכה – שייך לכמות המים באדמה, וגם לרוחק הסוכה מהאדמה (עיין לעיל)

h. Sprinklers are a marit ayin issue, besides for the discussion of whether playing with the water in the house will change the pressure of the sprinklers.

חורש

i. Nature of the Melacha

א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד ב

הזורע והחורש. מכדי, מכרב כרבי ברישא, ליתני חורש, והדר ליתני זרע! תנא בארץ ישראל קאי, דזרעי ברישא והדר כרבי...

והחורש. תנא: החורש והחופר והחורץ כולן מלאכה אחת הן. אמר רב ששת: היתה לו גבשושית ונטלה בבית - חייב משום בונה, בשדה - חייב משום חורש. אמר רבא: היתה לו גומא וטממה בבית - חייב משום בונה, בשדה - משום חורש. אמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה - פטור עליה. ואפילו לרבי יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הני מילי - מתקן, האי - מקלקל הוא .

ב. רש"י מסכת שבת דף עג עמוד ב

בארץ ישראל - קשה היא, ואין יכול לכסות בלא חרישה, ואשמעינן דהא נמי חרישה היא.

ג. חידושי הריטב"א מסכת שבת דף עג עמוד ב

גמרא תנא בארץ ישראל קאי. פירוש ואשמעינן דאפ"ל חרישה דבתר זריעה שמה חרישה, ולהכי נקטה ושבק חרישה דקמי זריעה.

ד. רש"י מסכת שבת דף עג עמוד ב

מלאכה אחת הן - אינו חייב אלא אחת דכולהו לרפויי ארעא עבידי.

ה. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף ב עמוד ב

אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה? רבה אמר: משום חורש, רב יוסף אמר: משום זורע. אמר רבה: כוונתי דידי מסתברא, מה דרכו של חורש - לרפויי ארעא, האי נמי מרפויי ארעא.

ו. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קג עמוד א

משנה. החורש - כל שהוא, המנכש והמקרסם והמזרד כל שהוא - חייב. ... אם לייפות את הקרקע - כל שהן.

ז. רבינו חננאל מסכת שבת דף עג עמוד ב

אסיקנא כל אלו משום חרישה. כל שהיא ליפות הקרקע בשדה חייב משום חורש וכל שהן בבית להשוות חייב משום בונה. אבל להשוות קרקע השדה חייב משום חורש.

ח. רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה א

החורש כל שהוא חייב, המנכש בעיקרי האילנות והמקרסם עשבים או המזרד את השריגים כדי ליפות את הקרקע הרי זה תולדת חורש ומשיעשה כל שהוא חייב, וכן המשוה פני השדה כגון שהשפיל התל ורדדו או מילא הגיא חייב משום חורש, ושיעורו כל שהוא, וכן כל המשוה גומות שיעורו כל שהוא.

ט. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קיא עמוד א

עוד נראה לי שייפוי השדה אינה מלאכה, אבל תלישת העשבים היא המלאכה המחייבתו ומשום תולש מתרינן ביה אלא שהתלישה חשובה להתחייב עליה בכל שהוא מתכוין לייפוי השדה,

י. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת שבת פרק ז הלכה ב

לכל דבר שהוא להניית קרקע חייב משום חורש.

יא. ר' גיגי

וביסוד העניין בכללותו, נראה שהויכוח הוא האם חרישה היא פעולה חקלאית דווקא, ולכן אנו זקוקים לריכוך הקרקע שמכשיר אותה לזריעה, או שמא כל פעולה שנעשית בקרקע היא בכלל חרישה, אף על פי שאין לה תועלת כלשהי לעניין העבודה החקלאית. וצ"ע האם הראשונים שהדגישו את הניית הקרקע וייפוייה האם המיקוד שלהם הוא רק בפן האסתטי או שמא גם הם מעונינים בפן החקלאי.

יב. אור זרוע סימן נה

"החורש לקמן בהבונה תנן החורש כל שהוא... ותמה אני המחבר מאי בעי בירושלמי פ' כלל גדול דמסיק התם כמה יחרוש ויהא חייב ר' מתניה אמר כדי ליטע כרישא ר' אחא בר רב כדי ליטע זכרותה של חיטה כלו' גרגר אחד ומאי קא מיבעיא ליה הא מתני' פ' הבונה החורש כל שהוא, ונראה בעיני דקא מבעיא ליה כמה כל שהוא. ירושלמי פרק כלל גדול מה חרישה היתה במשכן שהיו חורשין ליטע סממנין. ולא מחייב משום חורש אלא בקרקע הראויה לזריעה כדמוכח פרק אילו עוברין... וצונמא בת זריעה הוא אלמא דכל היכא דקרקע לאו בת זריעה הוא לא מיחייב משום חורש"

יג. חידושי הר"ן שבת עג עמוד ב

שהרבה פעמים אדם חורש שאין דעתו אלא להפך בעפר לתיקון השדה ולא לזריעה, והילכך כל תיקון השדה חשיב משום חורש

יד. משנה ברורה סימן שלו הקדמה

חורש הוא אחד מל"ט אבות מלאכות וכיון שכונת החורש לרפויי ארעא דאז טוב לזריעה וגם כוונתו להשוות הגומות וליפותו כדי שיהיה המקום שוה ולכן החופר בשדה או שעשה חריץ או שהיה שם תל קטן והשפילו או שהיה שם מקום נמוך והשוה אותו וכן כל המשוה גומות במקום הראוי לזריעה חייב משום חורש [ואם היה זה בבית חייב משום בונה שמתקן הבנין עי"ז] וכן כל מה שעושה ליפות הקרקע הוא תולדת חורש וחייב בכל שהוא [רמב"ם פ"א]:

- j. Machloket Chazon Ish and R. Tzvi Pesach Frank if one is liable for plowing with a tractor!
- k. In places used for walking: Iglei Tal – Boneh. However, if it is neither for planting or walking, one is patur. Pnei Yehoshua argues.
- l. Watering can be both Zorea or Choresh (see above re: Zorea)
- m. Related issues – Melacha Shein Tzricha Ligufa

א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף עג עמוד ב

אמר רבי אבא: החופר גומא בשבת ואינו צריך אלא לעפרה - פטור עליה. ואפילו לרבי יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה הני מילי - מתקן, האי - מקלקל הוא.

ב. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף כג עמוד ב

משנה. עגלה של קטן טמאה מדרס, ונטלת בשבת, ואינה נגדרת אלא על גבי כלים. רבי יהודה אומר: כל הכלים אין נגדרין, חוץ מן העגלה, מפני שהיא כובשת.

גמרא. עגלה של קטן טמאה מדרס - דהא סמיך עלויה. ונטלת בשבת - משום דאיכא תורת כלי עלה. ואינה נגדרת אלא על גבי כלים. על גבי כלים - אין, על גבי קרקע - לא, מאי טעמא - דקא עביד חריץ. מני - רבי יהודה היא, דאמר: דבר שאין מתכוין אסור. דאי רבי שמעון - האמר: דבר שאין מתכוין מותר. (דתנן) +מסורת הש"ס: [דתניא] +, רבי שמעון אומר: גורר אדם כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. אימא סיפא, רבי יהודה אומר: אין הכל נגדרין בשבת חוץ מן העגלה מפני שהיא כובשת, מפני שכובשת - אין, אבל חריץ - לא עבדא! - תרי תנאי ואלו כדברי רבי יהודה.

- Examples: One can pull strollers, wheel chairs on dirt (Beitzah 23b) (R. Eider cites R. Moshe as permitting even if it is inevitable because it only depresses but does not dig.)

א. שמירת שבת כהלכתה (א) / פרק כה: דינים שונים / השימוש בעגלת-ילדים בשבת וביו"ט

עגלת ילדים בדרך לא סלולה.

מותר להסיע עגלת-ילדים בשבת וביו"ט, לא רק בכביש סלול, אלא גם בדרך לא סלולה אף-על-פי שנעשים חריצים על הקרקע(קב), ולא רק להסיעה בקו ישר, כי אם גם להפנותה לצדדים - מותר(קג).

(קג) שמעתי מהגרש"ו אויערבך זצ"ל, וסברתו עמו, שהרי הוא רק דוחה לצדדים את החול שכבר נכבש, וגם אפשר שהחול שהוא דוחה, הוא כעין עפר תיחוח, דלא שייך לאסור משום ריפוי ארעא, דאיסורו משום חורש, רק בכסא וספסל שהם כבדים, וכיון דבפ"ר דלא ניה"ל דעת הערוך להקל, סי' שכ סע' יח בביה"ל ד"ה יש מי, ולכן, אף דלא קיי"ל הכי, ע"ש, מ"מ בצירוף עם זה שאינו אלא כלאח"י, וגם אינו אלא מקלקל, וגם אין זה פ"ר שמזיז עפר כזה דשייך בו איסור ריפוי ארעא, נראה דשרי (וגם בספסל גדול יל"ע, כיון דדעת המ"א להקל בפ"ר היכא דהוה ג"כ מקלקל וכלאח"י, עיין סי' שיד במ"ב ס"ק יא). וגם אם היה אסור לסובב עגלה ככה"ג, לכאורה היה צריך להיות אסור גם במרוצף,

- הוא מחמיר כשהולך לצדדים. ר' עובדיה (יחווה דעת ב:נב) מיקל

n. Connections to Boneh

1. Sweeping. There is a long discussion is poskim about sweeping, as the Gemara has a gzeirah against it. However, the consensus of most poskim is that it is permitted when most floors are not dirt floors.
2. Gzeirah against playing marbles and the like. Again, most poskim are mekal as per above.

o. Sandbox

א. תלמוד בבלי מסכת שבת דף לט עמוד א

ולא יטמינה בחול. וליפלוג נמי רבי יוסי בהא! - רבה אמר: גזרה שמא יטמין ברמץ. רב יוסף אמר: מפני שמזיז עפר ממקומו. מאי בינייהו? - איכא בינייהו: עפר תיחוח

ב. תוספות מסכת שבת דף לט עמוד א

ועוד פירש רבינו תם בספר הישר שמזיז עפר ממקומו והוי חופר שהוא תולדה דחורש אפילו בעפר תיחוח כגון חול ואבק דרכים כדמוכה בביצה (דף ח. ושם) דקאמר והא קעביד כתישה בעפר תיחוח והא קעביד גומא אלמא בעפר תיחוח שייך נמי גומא והא דקאמר הכא איכא בינייהו עפר תיחוח היינו כל כך תיחוח כשמניח ביצה עליו נשקעת מאליה דבהווא ודאי לא שייך חורש

ג. שמירת שבת כהלכתה (א) / פרק טז: משחקים בשבת וביו"ט / ד: משחק בחול.

אין למחות בילדים המשחקים בחול הדק והיבש(יב) שהוכן לצורך זה מבעוד יום (ארגז חול)(יג), אבל אסור לערבב את החול במים או לשפוך מים עליו, משום איסור לישא(יד). חול שלא הוכן מבעוד יום למשחק הילדים, כגון חול שעל שפת הים או חול העומד לבנין, אין היתר לטלטלו ולשחק בו בשבת וביו"ט(טו).